

Пріцак, Омелян Йосипович

Пріца́к, Омеля́н Йо́сипович (07. 04. 1919, с. Лука, тепер Самбірського району Львівської області — 29. 05. 2006, м. Бостон, США) — філолог, сходознавець, історик, історіософ, джерелознавець, організатор міжнародних та українських наукових інституцій, іноземний член Національної академії наук України (1990), почесний професор і доктор низки університетів, член наукових товариств Європи і Північної Америки.

Пріцак, Омелян Йосипович

Народження	07.04.1919
Місце народження	Львівська область
Смерть	29.05.2006
Місце смерті	Бостон
Місце поховання	Київ
Alma mater	Львівський національний університет імені Івана Франка
Місце діяльності	Сполучені Штати Америки, Україна
Напрями діяльності	історія, сходознавство

Зміст

- 1 Життєпис і діяльність
- 2 Дослідження
- 3 Визнання
- 4 Праці
- 5 Література
- 6 Автор ВУЕ
- 7 Важливо!

Життєпис і діяльність

1936–1940 навчався у Львівському університеті (тепер Львівський національний університет імені Івана Франка) за спеціальністю «східні мови і літератури». Учителі — польські науковці Р. Ингарден, К. Айдукевич, А. Шельонговський (1873–1961; Польща), Ф. Буяк (1875–1953; Польща), В. Котвич (1872–1944; Польща).

Під час навчання займався дослідницькою роботою в Науковому товаристві ім. Шевченка під керівництвом українських науковців І. Крип'якевича, Т. Коструби (1907–1943; тепер Україна), Я. Пастернака, В. Сімовича. Працював науковим співробітником Львівського відділу Інституту історії УРСР (1940, тепер Інститут українознавства ім. І.

Увага! Опитування читачів ВУЕ. Заповнити анкету →

Крип'якевича НАН України). Навчався в аспірантурі Інституту мовознавства АН УРСР (тепер Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України) під керівництвом А. Кримського (1940).

1940–1941 проходив військову службу. Після початку Німецько радянської війни 1941–1945 потрапив у полон. Після втечі з полону (червень 1941) працював співробітником газети «Українське слово» в м. Києві (1941).

1943–1945 навчався на гуманітарному факультеті Берлінського університету за спеціальністю «сходознавство», 1946–1948 — у Геттінгенському університеті імені Георга Августа. У цей час його вчителями були сходознавці Р. Гартманн (1881–1965; Німеччина), Г. Г. Шедер (1896–1957; Німеччина), А. фон Габайн (1901–1993; Німеччина), Г. Шеель (1895–1967; Німеччина) і Б. Шпулер (1911–1990; Німеччина).

У 1940-х перебував під інтелектуальним впливом чеських сходознавців Я. Рипки, Ф. Тауера (1893–1881; Чехія) та угорсько німецького лінгвіста, знавця фінно угорських мов Д. Фаркаша (Ю. фон Фаркаса; 1894; Угорщина — 1958; Німеччина), безпосередньо спілкувався і консультувався з ними. 1948 захистив докторську дисертацію «Караханідські студії. Дослідження з історії устрою тюркських народів Середньої Азії», отримав звання доктора філології зі спеціальності «тюркологія, іраністика, ісламознавство й славістика» (1948).

Габілітувався на посаду доцента алтайського порівняльного мовознавства та історії Центральної Азії Геттінгенського університету імені Георга Августа (1951), працював доцентом Гамбурзького університету (1952–1957) і професором алтайської філології, тюркології й історії Центральної Азії Гамбурзького університету (1957–1961), представляв німецьку сходознавчу науку на міжнародних наукових форумах.

Співорганізатор, виконавчий секретар, президент міжнародного Урало-Алтайського товариства (лат. *Societas Uralo-Altaica*; 1952–1965), редактор часопису «Урало-Алтайський щорічник» (нім. «*Ural-Altäische Jahrbücher*») і монографічної серії «Урало-Алтайська бібліотека» (нім. «*Ural-Altäische Bibliothek*»; 1954–1966), співзасновник щорічної постійної «Міжнародної алтайської конференції» (англ. «*The Permanent International Altaistic Conference*»; 1958).

Гостьовий професор Кембриджського університету (1954), Ягеллонського і Варшавського університетів (1959), Гарвардського університету (1960–1961). Професор алтаїстики, тюркології і євразійської історії Вашингтонського університету в м. Сіетлі (1961–1964), професор лінгвістики й тюркології Гарвардського університету (1964–1990).

Автор і втілювач концепції українознавчого центру (три українознавчі кафедри — історії, мови й літератури, відділення україніки в бібліотеці університету, науково дослідний інститут) у Гарвардському університеті (1967–1973), директор Українського наукового інституту Гарвардського університету (1973–1990), завідувач кафедри історії України імені М. Грушевського Гарвардського університету (1975–1990), засновник і головний редактор видавничої серії «Серія з українських Гарвардських студій» (англ. «*Series in*

Ukrainian Harvard Studies»; 1970–1990), засновник і головний співредактор журналів «Рецензія. Огляд радянських українських наукових видань» (англ. «Recenzija. A Review of Soviet Ukrainian Scholarly Publications»; 1970–1979), першого академічного англomовного журналу з україністики «Гарвардські українознавчі студії» (англ. «Harvard Ukrainian Studies»; 1977–1991). Автор концепції відзначення українською діаспорою 1000-ліття прийняття християнства «Гарвардського Проєкту Тисячоліття християнства в Русі України», головний редактор багатотомного корпусу української досекулярної літератури 11–18 ст. «Гарвардська бібліотека давнього українського письменства» (1984–1990), співорганізатор міжнародного конгресу, присвяченого Тисячоліттю хрещення Руси (Італія, 1988). Ініціатор і засновник Міжнародної асоціації українців та керівник її Археографічної комісії (Італія, 1989).

Засновник та директор Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України (1991–1998), головний редактор журналу «Східний світ» (1993–2000). У період становлення науково та організаційно підтримав Інститут української археології та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України (1991). Засновник і професор кафедри історіософії Київського національного університету імені Тараса Шевченка (1992–1994).

Сформував наукову школу українців у Північній Америці (Г. Грабович, П. Р. Магочій, Ф. Сисин, О. Субтельний, О. Андрієвська, Л. Гайда (нар. 1944, Україна–США), В. Остапчук), мав значний інтелектуальний вплив на формування низки сучасних дослідників (Л. Вулф (нар. 1957; США), О. Галенко (1960, Україна), П. Кеннеді Ґрімстед (нар. 1935; США), Б. Гудзяк, Р. Данкоф (1943; США), З.-Є. Когут, О. Ільницький, Дж. Е. Мейс, К. Накай (нар. 1948; Японія), Д. Г. Островський (нар. 1945; США), В. Потульницький (нар. 1958; Україна), М. Субтельна.

1997 через погіршення стану здоров'я повернувся до США, де продовжував наукову працю. Помер у м. Бостоні, похований у м. Києві на Лук'янівському кладовищі.

Дослідження

Основні науково-інтелектуальні зацікавлення охоплювали філологію: алтайська компаративна та історична філологія, зокрема лінгвістична атрибуція зниклих народів (гуни, авари, хозари, протобулгари); тюркологія з особливим акцентом на давніх мовах тюркських народів Сибіру і Центральної Азії; структуралізм і лінгвістика; та історію: середньовічна історія Центральної Азії, зокрема кочових імперій, середньовічна історія Скандинавії та Балтії, історія Візантії, історія Османської імперії та Кримського ханату, історія Східної Європи, історія України, інтелектуальна історія.

Розпочав дослідницьку працю ще у студентські роки у м. Львові: під керівництвом І. Крип'якевича вивчав історію козацької доби. 1937–1939 надрукував у львівських часописах 20 статей, більшість яких були присвячені історії України. 1940–1967

працював у галузі сходознавства, зробив успішну кар'єру в німецькій та американській науці, посів одне з провідних місць у світовому сходознавстві як дослідник, університетський професор та організатор науки.

Основні теми наукових досліджень вченого були присвячені реконструкції періодів історії Центральної Азії 9–13 ст., використанню лінгвістичних даних у вивченні історії Степу, історії та мовним проблемам носіїв степових імперій, зокрема гунів та їх нащадків — болгар і чувашів, порівняльно-історичному аналізу граматик тюркських мов. Результати сходознавчих досліджень опубліковано в низці монографій та університетських підручників, а також у численних наукових збірниках і журналах провідних академічних установ світу.

З 2-ї половини 1960-х паралельно зі створенням українознавчого центру в Гарвардському університеті повернувся до дослідження історії України із залученням східних, скандинавських, візантійських, османських, східно- і західноєвропейських джерел. Основну увагу приділяв опрацюванню двох тем: походження Русі та аналізу «Слова о полку Ігоревім» як історичного джерела. Дослідник ставив перед собою завдання розглянути тривалу й дискусійну наукову проблему походження Русі в контексті світової історії, залучити і проаналізувати всі дотичні джерела різними мовами в оригіналі, нівелювати наявні псевдонаукові розуміння теми. Із шести запланованих томів (т. 1 — давньоскандинавські джерела, т. 2 — давньоскандинавські саги, т. 3 — східні джерела, т. 4 — візантійські, латинські та давньоруські джерела, т. 5 — аналіз соціальних структур Північної і Східної Європи та Центральної Азії 8–13 ст., т. 6 — узагальнення всього дослідження) опублікував два перші томи, підготував в різному обсязі третій та окремі розділи четвертого і п'ятого томів.

Монографія, присвячена «Слову о полку Ігоревім», опублікована вже після смерті вченого. Крім того, досліджував історію України модерної доби, зокрема діяльність і політичні погляди П. Орлика та українського автономістського інтелектуально-культурницького середовища авторів «Історії Русів», значення українських вчених та наукових інституцій в історії української науки 19–20 ст., історіософські проблеми світової та української історії.

Багатогранною науково-дослідницькою, викладацькою та науково-організаційною працею доводив нагальну потребу узгодження світової й української історії, тобто інтеграції української історії у світову, з одного боку, та відображення впливу світових історичних процесів в українській історії — з іншого. Завдяки діяльності вченого україністика набула статусу рівноправної галузі знань як академічна дисципліна в системі світової науки. Від 2007 наукова спадщина (бібліотека, архів і мистецька колекція) зберігаються в Національному університеті «Києво-Могилянська академія»

(НаУКМА) як окремий підрозділ під назвою «Меморіальна бібліотека Омеляна Прицака» у структурі наукової бібліотеки університету. 2009 на базі колекції створено Науково-дослідний центр орієнталістики імені Омеляна Прицака НаУКМА.

Визнання

Член і почесний член Української вільної академії наук (Німеччина / США, 1948), Наукового товариства ім. Шевченка (Німеччина / США, 1950), Урало-алтайського товариства (Німеччина, 1965), Українського історичного товариства (США, 1967), Королівського Азійського товариства (Велика Британія, 1954), Німецького товариства країн Сходу (Німеччина, 1957), Американської академії мистецтв і наук (США, 1971), Турецького лінгвістичного товариства (Туреччина, 1978), Угро-фінського товариства (Фінляндія, 1958), Фінського сходознавчого товариства (Фінляндія, 1952). Почесний доктор Альбертського університету (Канада, 1984), Софійського та Великотирновського університетів (Болгарія, 1998), Товариства Центрально-євразійських досліджень (США, 2003).

Отримав гранти і нагороди Фондації Саймона Гуггенхайма (1963), Центру близькосхідних досліджень Гарвардського університету та Американського наукового інституту в Туреччині (1965, 1967, 1968, 1969), Золоту медаль «За заслуги» від постійної міжнародної конференції з алтаїстики (англ. Permanent International Altaistic Conference, 1989), першу премію президії АН УРСР ім. А. Ю. Кримського (1991), Почесну відзнаку Президента України (1993), Державну премію України в галузі науки і техніки (1993), орден «За заслуги перед Турецькою Республікою» (1998).

На вшанування пам'яті вченого Національний університет «Києво-Могилянська академія» організував низку наукових конференцій (2008, 2009, 2019). Український науковий інститут Гарвардського університету заснував книжкову премію з українських студій імені О. Прицака (2019). На честь дослідника перейменовані вулиці у м. Києві (2022) та м. Дніпрі (2024).

Праці

1. Рід Скоропадських (Історико-генеалогічна студія) // За велич нації. У двадцяті роковини відновлення української гетьманської держави / Ред. колегія: М. Пасічник, мгр. М. Карпишин, Т. Коструба. Львів : [б. в.], 1938. С. 50–68.
2. Stammen und Titulaturen der altaischen Völker // Ural-Altäische Jahrbücher. 1952. Bd. 24. H. 1–2. P. 49–104.
3. Die Bulgarische Fürstenliste und die Sprache der Proto-Bulgaren. Wiesbaden : Otto Harrassowitz, 1955. 102 p.
4. Philologiae Turcicae Fundamenta : in 4 vol. Wiesbaden : Steiner, 1959. Vol. 1. P. 74–87; 318–368; 525–563; 568–640.

5. Чому катедри українознавства в Гарварді? Вибір статей на теми нашої культурної політики (1967–1973). Кембрідж; Нью-Йорк : Фонд Катедр Українознавства, 1973. 188 с.
6. *Studies in Medieval Euroasian History*. London : Variorum Reprints, 1981. 376 p.
7. *Khazarian Hebrew Documents of the Tenth Century*. Ithaca; London : Cornell University Press, 1982. 166 p.
8. V. Lypyns'kyj's Place in Ukrainian Intellectual History // *Harvard Ukrainian Studies*. 1985. Vol. 9. № 3–4. P. 245–262.
9. Історіографія та історіософія Михайла Грушевського. Київ; Кембридж : Зовнішторгвидав, 1991. 80 с.
10. Про Агатангела Кримського. У 120-і роковини народження // *Україна. Наука і культура*. 1991. Вип. 25. С. 103–120.
11. Походження Русі : в 2 т. Київ : Обереги, 1997–2003.
12. *The Origins of the Old Rus' Weights and Monetary Systems. Two Studies in Western Eurasian Metrology and Numismatics in the Seventh to Eleventh Centuries*. Cambridge : Harvard Ukrainian Research Institute, 1998. 172 p.
13. Ким і коли було написано «Слово о полку Ігоревім». Київ : Обереги, 2007. 360 с.
14. *Colloquia Epistolaria*. Омелян Пріцак і Юрій Луцький. Харків : Акта, 2014. 148 с.
15. Омелян Пріцак: повернення до України. Виступи у ЗМІ. Харків; Київ : Видавець Олександр Савчук, 2024. 306 с.

Література

1. Хемич С. Омелян Пріцак — силуетка його студентської і наукової діяльності // Пріцак О. Чому катедри українознавства в Гарварді? Вибір статей на теми нашої культурної політики (1967–1973). Кембрідж; Нью-Йорк : Фонд Катедр Українознавства, 1973. С. 14–21.
  2. Дашкевич Я. Для Омеляна Пріцака. Мемуарний жмуток до 75-річчя // *Східний світ*. 1995. № 1–2. С. 7–14.
  3. Галенко О. Повернення Анахарсиса // *Критика*. 2006. № 12. С. 15–16.
  4. Гудзяк Б. Про Вчителя // *Критика*. 2006. № 12. С. 17–19.
  5. Гирич І. Знакова стаття Омеляна Пріцака // *Україна модерна*. 2007. Ч. 12 (1). С. 149–169.
  6. Кочубей Ю. Академік Омелян Пріцак і відродження українського сходознавства // *Східний світ*. 2008. № 3. С. 13–21.
  7. Фелонюк А. Омелян Пріцак і Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові (1936–1939) // *Українська орієнталістика*. 2009–2010. Вип. 4–5. С. 23–27.
  8. Сидорчук Т. Матеріали Агатангела Кримського в архіві Омеляна Пріцака // *Український археографічний щорічник*. 2013. Вип. 18. С. 101–116.
  9. Ясь О. Вступна стаття до розвідки О. Й. Пріцака «Що таке історія України?» // *Український історико-культурний щорічник*. 2015. № 1. С. 7–16.
- Український історико-культурний щорічник. 2015. № 1. С. 7–16. Заповнити анкету →

10. Ölmez Mehmet. Pritsak Sinasi Tekin Yazismalari (Листування Омеляна Пріцака з Сінасі Текіном) // Âb-ı Hayât'ı Aramak — Gönül Tekin'e Armağan. İstanbul : Yeditepe Yayınevi, 2018. P. 469–542.
11. Сидорчук Т. Особиста бібліотека Омеляна Пріцака в Національному університеті «Києво-Могилянська академія» як джерело дослідження наукової біографії вченого // Краєзнавство. 2019. № 2. С. 123–134.
12. Sysyn Fr. Omeljan Pritsak and the Establishment of Ukrainian Studies at Harvard: The Vision and the Actuality // Ab Imperio. 2020. № 1. P. 1–23.
13. Омелян Пріцак: Життєпис. Спадщина. Наукові інтереси. До 100-річчя від дня народження. Збірник наукових праць / Упоряд. Т. Сидорчук. Київ : Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2021. 290 с.
14. Потульницький В. Деміург. Історіософія Омеляна Пріцака. Харків : Акта, 2021. 358 с.
15. Сидорчук Т. Роль Омеляна Пріцака у розбудові Української вільної академії наук у США // Академічна традиція українського зарубіжжя: історія і сучасність. Liber Amicorum. На пошану президента УВАН у США проф. Альберта Кіпи / Відп. ред.: І. Гирич і Л. Рудницький. Нью-Йорк; Київ : Українська вільна академія наук ; Видавничий дім «Простір», 2021. С. 273–287.

Автор ВУЕ

Т. М. Сидорчук

Покликання на цю статтю: Сидорчук Т. М. Пріцак, Омелян Йосипович // Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Пріцак, Омелян Йосипович> (дата звернення: 6.03.2025).

Статус гасла: оприлюднено

Оприлюднено: 04.03.2025